

ПОЛЬЩА – РОСІЯ НАВКОЛО ПРОБЛЕМИ УКРАЇНСЬКОГО ВИБОРУ БЕЗПЕКИ

У статті проаналізовано український вибір безпеки і ставлення до нього двох сусідніх держав, їх позиція та вплив щодо європейської інтеграції.

Головна увага зосереджена на образі сучасної України, що вступила на шлях розбудови незалежності. Основними завданням української зовнішньої політики стали пошуки надійних партнерів на міжнародній арені. Стабільним і надійним партнером для України у просуванні до європейських цінностей НАТО та ЄС стала Республіка Польща, яка завжди підтримувала Україну на шляху до європейських цінностей, взявши на себе роль адвоката у зміцненні її суверенітету і незалежності. Українсько-російські відносини були обумовлені складним історичним минулим. Основні напрями стратегії Росії зумовлені її геополітичними амбіціями та намаганнями повернути собі статус наддержави. Як бачимо, Україні була відведена роль «посередницької» держави «між і між», між Заходом і Сходом, перед вибором безпеки.

Ключові слова: євроатлантична інтеграція, Польща, Росія, український вибір безпеки, досвід, перспективи, НАТО, Євросоюз, стратегічне партнерство, Захід, багатовекторність, політична криза.

Початок тисячоліття продемонстрував людству появу нових силових центрів, які в принципі змінюють економічну й політичну конфігурацію об'єднань і союзів світу. Однак цей процес далеко не закінчений. Зокрема, у європейському просторі тривають пошуки обрисів майбутньої архітектури інтегрованої Європи і трансатлантичних зв'язків, що є закономірним явищем за умов глобалізації.

«Стосовно відносин Україна – НАТО – Росія, офіційна позиція нашої держави полягає в тому, що ми маємо проводити, по суті, багатовекторну політику. Ще у 1993 р. Верховна Рада України сформулювала її суть: ми мусимо працювати над тим, щоб європейський і євроатлантичний вектор мав зміст союзницького, а євразійський – стратегічного партнерства» – делікатно висловив свою думку Антон Бутейко, український дипломат, прихильник європейського напрямку України [1, с.69].

Історично та політично тривалий час більша частина території України перебувала під впливом євразійської соціально-культурної традиції, перебуваючи у складі Російської, потім Радянської імперії. Національна ментальність виявилася розщепленою, не було єдиних геополітичних пріоритетів, національних інтересів, єдиної національної стратегії, не було належним чином оцінено зовнішню безпеку. Все це зумовило невдачу побудови незалежної держави на початку ХХ ст. (1917-1921рр.), а також сучасні труднощі становлення України як європейської держави. Внаслідок цього Україні після 1991 р. знову необхідно було починати все спочатку. Що між іншим, не завершено до цього часу і залишається дуже серйозною проблемою. З приводу закордонної політики України вдаю висло-

вився український науковець, професор Б. Осадчук: «Україна нагадає велику куріпку, яка присіла на межі і вичікує, що буде далі» [2]. На думку публіцистки польського тижневика «Wprost», Грачик насправді політики в Києві вже багато років декларують прозаїчний політичний курс, але в цих деклараціях більше порожньої риторики, ніж конкретної діяльності. Зауважимо, причин тут чимало. Одна з них, стан української економіки в контексті європейської інтеграції, який вона назвала «шоком без терапії». Через чиновницькі бар'єри, політичну нестабільність в країні, західні інвестиції в Україні були мінімальними з одного боку [3].

Тому чітке визначення геополітичних пріоритетів, консолідація у масовій свідомості національних інтересів є однією з найважливіших передумов стабільного розвитку кожної сучасної держави.

Для сучасної України, що вступила на шлях розбудови незалежності, головним завданням зовнішньої політики стали пошуки надійних партнерів на міжнародній арені. У першу чергу, і це цілком закономірно ними могли стати союзні республіки СРСР й колишні зарубіжні соціалістичні країни. З останніх, стабільним і надійним партнером для України у просуванні до європейських цінностей НАТО та ЄС стала Республіка Польща. Девіз, що народився ще XIX ст. «за вашу і нашу свободу», не втратив своєї актуальності й сьогодні. Польща, яка після звільнення від комунізму, сміливо пішла в євроатлантичні та європейські структури, взяла на себе роль адвоката у зміцненні суверенітету і незалежності України. Впродовж 90-х років XX і початку XXI ст. Україна і Польща зробили все, щоб трагічні сторони минулого були гідно оцінені (польсько-українська війна (1918-1919 рр., волинська справа 1943 р.). Таким чином, були розчищені шляхи для виходу України та Польщі у добросусідських стосунках на стратегічне партнерство. Саме Польща зробила дуже багато в справі наближення України до НАТО і ЄС, президенти Л. Валенса, О. Квасневський (1995-2005 рр.) активно підтримували її наміри в напрямі інтеграції в Європу. Зокрема, у своїй промові в Королівському інституті міжнародних відносин у Лондоні ще у жовтні 1996 р. О. Квасневський вперше висловив публічно ідею підписання Хартії «Україна-НАТО» [4, с.79]. Президент Польщі невтомно «працював» над українським президентом Л. Кучмою. З жодним іншим президентом іноземних країн не зустрічався частіше, ніж власне з Л. Кучмою, тих зустрічей було більше шести на рік (1999 р.) і не завжди це було вдячне заняття [5, с.254]. Це були: офіційний візит президента Квасневського до України, 13-15 травня покладання квітів обох президентів на могили українських січових стрільців та Цвинтарю Орлят у Львові, зустріч під час щиту президентів Європи у Львові, на форумі самоурядовому в Кельцах, щиту господарчому Польща-Україна у Жешові, пленарній сесії Комітету Консультативного і організованого у Варшаві Міжнародного Форуму Бертельсманна присвяченого стратегії східної політики ЄС. Його оригінальним вкладом у демократичний процес в Україні стала організована подвійна зустріч в березні 2011 р. в Казімежу Дольним: зустріч з Л. Кучмою, а з іншої сторони з українською делегацією із опозиції. Розмова велась про способи розв'язання політичної кри-

зи в демократичній системі [6, с.257]. Польська сторона висловила підтримку намірам України розвивати співробітництво із НАТО. Такий підхід Республіки Польщі до відносин з Україною був зумовлений, передусім, пересторогою Польщі до посилення впливу Росії на Україну та переорієнтацією останньої на північного сусіда, а відтак, після входження Республіки Польщі до НАТО і ЄС, перетворення польсько-українського кордону на нову лінію поділу між двома блоками, а це позбавило б Польщу великого ринку збуту, яким є для неї Україна. Однак, намагання Польщі підтримати Україну негативно сприймалося в деяких країнах Євросоюзу, зокрема Німеччиною, Францією, які застерігали Польщу від активного лобювання інтересів України, мотивуючи тим, що це уповільнить ходу РП до ЄС. Це, швидше, було викликане побоюванням країн ЄС у «перехопленні» союзницьких ініціатив на користь заокеанського партнера, інтереси якого Польща несла в європейську спільноту. В такій ситуації спостерігається переорієнтація Польщі на вирішення внутрішніх проблем держави і дистанціювання від зовнішніх «проблемних» партнерів, яким на сьогодні в очах Заходу є Україна, через свою нестабільність у владі, економіці, корумпованість і відсутність демократичних засад [7, с.32-34]. У той час мало місце також охолодження польсько-українських переговорів (на зламі 1993/1994 рр.), підписанням Польщею контрверсійного Договору з Росією стосовно будівництва газопроводу, що оминав територію України. Це питання трактувалося Україною як утииск її національних інтересів. При цьому простежується певна закономірність: етапи дистанціювання від українських проблем збігалися у часі з успіхами Польщі на шляху просування до НАТО і ЄС. Країні необхідно було вирішити безліч проблем, найбільшій з яких пов'язані зі станом сільського господарства, вільним пересуванням робочої сили, переглядом законодавчої бази, вибором торговельних партнерів та ін. [8, с.30-39, 32-34]. Перелом у двосторонніх стосунках наступив у 1996 році. Тоді Київ несподівано змінив своє бачення відносно розширення НАТО за рахунок держав Варшавського договору і почав підкреслювати, що вступ Польщі до НАТО відіграє позитивну роль у формуванні безпеки в Центрально-Східній Європі та для України, й одночасно прагнув підтримки для європейських устремлінь України [9, с.162]. Коли новий проєвропейський курс української політики був підтверджений під час червневого візиту Л. Кучми до Варшави (1996), тоді важливим завданням польської політики стало стимулювання співпраці України з Польщею і Європою. Проявом цього стали слова тогочасного міністра закордонних справ Польщі Даріуша Росаті, який ще 9 травня 1996 року сказав: «Незалежність України трактуємо як один з істотних елементів гарантії безпеки Польщі і європейської стабільності» [10, с.162]. Наслідком цих подій стала підтримка членства України в Центральноєвропейській ініціативі і участь президента Кучми в засіданні цієї організації в Ланцуті (1996), що бачилося символічним включенням України до Центральної Європи. У результаті, змінилося тоді бачення України Заходом і США, про що свідчила, між іншим, міжнародна фінансова допомога Києву.

Однак через «касетний скандал» (кінець 2000 р.) виявилось, що попередній курс української політики «базувався на крихкому ґрунті, а багатовекторність надає вигідне алібі, яке дозволяло українській еліті виконувати карколомні викрутаси, мотивуючи їх власним, найчастіше невідкладним інтересом» [11, с.248]. Політична криза і її негативний вплив на міжнародний імідж України не сприяли виконанню Польщею ролі партнера і адвоката у контактах з НАТО і Європейським Союзом. Варшава хоч і виражала занепокоєння внутрішньою ситуацією в Україні і її «поворотом» від Європи, однак не намагалася відмовлятися від «стратегічного партнерства» і сприяння європейському вибору України. Ще перед самітом НАТО у Празі було організовано у Варшаві 15.10.2002 міжнародну конференцію «Україна в Європі» за участю президентів Польщі, України, Швеції, лідерів головних політичних сил Польщі та України, високопоставлених представників Європейського Союзу і НАТО, в тому числі Генерального Секретаря НАТО Хав'єра Солани. Ця конференція, де українська сторона презентувала своє бажання і очікування стосовно Європейського Союзу і НАТО, безперечно покращила клімат у стосунках України із Заходом, а також знизила напруження внутрішньо-українських проблем по лінії: президент – опозиція.

Республіка Польща сама зацікавлена в статусі держави, що поширює західноєвропейську політику на пострадянські країни, оскільки саме цей статус надає їй переваги на міжнародній арені. Російсько-американське ситуативне зближення, допомога Російській Федерації США у проведенні антитерористичної операції в Афганістані, посилення відносин між Німеччиною та Росією, що сприяло виведенню Російської Федерації в коло активних геостратегічних гравців, значно трансформували розстановку сил на міжнародній арені. Польща, теж активізувала свою зовнішню політику, що виявилось, насамперед, у польських зусиллях надання практичної допомоги Україні на шляху до європейських і євроатлантичних структур. Досвід, набутий завдяки зусиллям польського суспільства на шляху просування до НАТО, показує, що рішення про членство в цій організації повинно виходити з усвідомленого прагнення влади та суспільства гарантувати безпеку народів – у широкому розумінні цього поняття – як члену європейської родини. Таке рішення передбачає побудову демократичної держави, впровадження механізмів ринкової економіки і створення громадянського суспільства.

Однак Україна географічно й політично знаходиться між двома цивілізаційними просторами: європейським і євразійським. Якщо з першим все зрозуміло, то другий представлено Росією, квадратура кола. Українсько-російські відносини обумовлені складним історичним минулим, якому й досі не дана чесна й справедлива оцінка. Відносини між Росією та Україною й досі не стали стратегічними, ай навіть добросусідськими. Досі невизначено між ними кола взаємних інтересів, навпаки постійно тривають війни: газові, сирні, карамельні тощо.

Основні напрями стратегії Росії зумовлені її геополітичними амбіціями та намаганнями навіть повернути собі статус наддер-

жави, який вона втратила після розпаду Варшавського договору (1 липня 1991 р.) й ЄСРСР. Мова йде про інтеграційні процеси у зоні її “канонічної території” -СНД. Головні стратегічні пріоритети політики Росії стосовно СНД завжди визначалися прагненнями використати цю структуру як знаряддя реінтеграції ЄСРСР у тій чи іншій формі, засіб просування і втілення у життя економічних, політичних, військових і територіальних амбіцій Росії далеко за її сучасними межами. Вона не має наміру будувати відносини в СНД на основах рівного партнерства та норм міжнародного права, поважати економічній і політичний суверенітет та територіальну цілісність її членів.

У Росії не приховують такої антиукраїнської політики. Як зазначав російський аналітик Дмитро Тренін: «Росія не є і не буде частиною Заходу, вона бачить себе стабілізуючою силою, надаючи перевагу наслідуванню традиційного підходу і процедурним нормам емоцій і ідеології. Іншими словами, Росія прагне до збереження статус-кво у світі [12, с.5].

Ще 2008 р. у розділі Концепції, присвяченій європейській безпеці, Росія підтвердила своє негативне ставлення до розширення НАТО на пострадянський простір, зокрема до вступу в члени альянсу України та Грузії з одного боку в підштовхуванні України до поглибленої інтеграції в рамках пострадянського простору. Так, на думку В. Горбуліна, экс-секретаря РНБОУ «багато росіян не може погодитися з фактом, що Україна стала для них закордонном і незалежною державою, яка має право на незалежність» [13].

Що стосується проблеми: Україна – Захід. Як уже згадувалось, Україна посідає одне з ключових місць на східноєвропейському просторі і фактично контролює основні транспортні коридори між Європою та Азією. Тим часом політика Заходу до України в перші роки її існування як незалежної держави була не менш суперечливою і непослідовною, ніж політика України до Заходу. Це було зумовлено бажанням Заходу зберегти добрі відносини з Росією і домогтися від України руху вбік європейських цінностей, виконання тих трансформаційних завдань, які необхідно здійснювати для нового члена terra incognita, не спішила здійснювати кроки, які б наближали її до Європи, зупинилася на роздоріжжі між Москвою і Брюсселем. Це зумовлено повільним формуванням на Заході нової стратегії до пострадянських країн, і в традиційній та дуже шкідливій звичці Заходу дивитися на пострадянський простір “очима Москви”. Головною перешкодою України на шляху до європейських і євроатлантичних структур був і залишається внутрішній фактор. З одного боку, чітко означилося намагання певних політичних сил і конкретних політиків позиціонувати себе або свою політичну та ідеологічну стратегію як євроінтеграційну. З другого боку, чимало представників українського політичного істеблшменту та аналітиків стверджують, що курс України «на НАТО» не варто робити визначальним у зовнішній політиці нашої країни, бо це провокує внутрішньополітичні конфлікти. Це виявляється в ностальгічних настроях частини населення, особливостях орієнта-

цій деяких представників політичної еліти, непослідовністю і нерішучістю у визначенні стратегічних зовнішньополітичних пріоритетів. Жителі східних і південних областей України досить вразливі щодо спроб протиставити європейський і євроатлантичний вибір – з одного боку, та поглиблення співпраці в межах СНД – з другого. Негативним фактором є необізнаність і погана поінформованість українського населення щодо вибору безпеки, тому й виникають антинатовські акції (одна із них відбулась у Феодосії 2006 р., коли люди вийшли на мітинги із антинатовськими гаслами).

Членство в НАТО дасть Україні такі переваги:

1) об'єднання з Великою Європою, достатні гарантії безпеки, що сприятимуть подальшій демократизації та розвитку України в колі розвинених європейських держав;

2) втрата статусу буферної держави між Росією і НАТО, гарантії збереження незалежності незалежно від того, як розвиватиметься Російська Федерація;

3) гарантії проти територіальних домагань, підтвердження недоторканості кордонів;

4) збільшення інвестиційної привабливості України, кращі перспективи приєднання до ЄС;

5) ближчі та взаємокорисні відносини із західними сусідами, участь у процесах регіональної та континентальної інтеграції;

6) відродження оборонної індустрії України, прискорення реформування Збройних Сил;

7) прискорення ринкових реформ;

8) доступ до технологій НАТО.

Надзвичайно важливим фактором польсько-українського єднання, як і стабільності та безпеки в Європі, є позиція США та країн Західної Європи. Політика США та країн Заходу, починаючи ще з 1991 року акцентувалася на вирішенні проблеми ліквідації ядерної зброї колишнього СРСР, що в значній кількості знаходилась на території України. Зволікання з вирішенням долі ядерних арсеналів з боку українського керівництва зумовлювало ситуацію майже повної зовнішньополітичної ізоляції України. Це блокувало польські ініціативи щодо України, оскільки Варшава була змушена узгоджувати свою українську політику із Заходом [14, с.32].

У квітні 1996 р. Генеральний секретар НАТО Хав'єр Солана заявив, що Україна «покликана відігравати абсолютно унікальну роль у забезпеченні стабільності в Європі», чим висловив загальну думку для Північноатлантичного альянсу думку. Україна пов'язувалася з поняттями «ключовий елемент», «стрижень». В українській незалежності вбачали передумову партнерства між Заходом і пострадянською, постімперською Російською Федерацією» [15]. Як бачимо, Україні була відведена роль «посередницької» держави «між і між», між Заходом і Сходом.

Щодо України, яка є головною ціллю реінтеграції пострадянського простору, Росія вміло використовує методи сучасної глобалізації, оволодіваючи просторами України: інформаційним, політичним, культурним, значною мірою конфесійним та еконо-

мічним. В невідгідному сенсі представляє Україну на міжнародній арені. Створює в очах світового співтовариства імідж України як «авторитарно-націоналістичного», «безвідповідального неокомуністичного» режиму. Хоча при нормальному розкладі рівноправних і взаємовигідних відносин стосунки Україна – Росія бачаться привабливими. Росія для України – це енергоносія, значний ринок збуту української продукції, транспортна мережа для товарних потоків в азійському напрямі, напрацьовані кооперативні і виробничі зв'язки, які залишилися з радянських часів [16, с.18]. Але для співпраці потрібні взаємоповага і рівність між партнерами.

Зусилля: Україна в НАТО – «за» Польщі і «проти Росії» можливо на певний час закінчилися узаконенням Верховною Радою України статусу позаблоковості (липень 2010). Однак проблема безпеки для України нікуди не зникла. Вхідження України в євроатлантичну безпеку залишилося, як і залишилася проблема вступу України в Європейський Союз, навколо чого розгортається кампанія по тому ж сценарію, який мав місце з НАТО.

Список використаних джерел та літератури

1. Бутейко А. Україна – НАТО – Росія та євроатлантична безпека / А. Бутейко // Партнерство заради безпеки: досвід країн НАТО та українська перспектива / за загальною ред. О.І. Соскіна. – К. : Вид-во «Інститут трансформації суспільства», 2007. – С. 69.
2. Graczyk M. Wybór Ukrainy / M. Graczyk // Wprost. – 1997.25.05.
3. Там само, Graczyk M. Wybór Ukrainy // Wprost. – 1997.25.05.
4. Стоєцький С. Україна в зовнішній політиці Республіки Польща: євроатлантичний та європейський інтеграційний вимір / С. Стоєцький. – К. : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2009. – С. 79.
5. Kuźniar R. Droga do wolności. Polityka zagraniczna III Rzeczypospolitej / R. Kuźniar. – Warszawa, 2008. – S. 254.
6. Kuźniar R. Droga do wolności. Polityka zagraniczna III Rzeczypospolitej / R. Kuźniar. – Warszawa, 2008. – S. 257.
7. Павленко С. Відносини України і Польщі в контексті Європейської інтеграції / С. Павленко // Україна і Польща – стратегічне партнерство. Історія. Сьогодення. Майбутнє. – К., 2002. – Ч. 2. – С. 32-34.
8. Там само. – С. 30-39, 32-34.
9. Kuźniar R. Droga do wolności. Polityka zagraniczna III Rzeczypospolitej / R. Kuźniar. – Warszawa, 2008. – S. 162.
10. Там само. – S. 162.
11. Chojnowski A. Ukraina / A. Chojnowski, J. Bruski. – Warszawa, 2006. – S. 248.
12. Немирич С. Февральские тезисы национальному лидеру / С. Немирич // Дзеркало тижня. – №8 (105). – 2013. – С. 5.
13. Stylińska T. Dzień na świecie / T. Stylińska // Rzeczpospolita. – 1996.
14. Полторацький О. Євроатлантичний вимір стратегічного партнерства Україна – Польща: досвід, проблеми, перспективи / О. Полторацький // Політика і час. – 2005. – №1. – С. 32.
15. Шерр Дж. Украина в системе европейской безопасности / Дж. Шерр // Конференція «Пошук моделі взаємовідносин України і Російської Федерації в євроатлантичному вимірі». Київ, 24-25 лютого 2003 р. – без нумерації сторінок.
16. Україна і світ : початково-методичний посібник / В.П. Газін. – 2-е вид., доп. і випр. – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Огієнка, 2011. – С. 18.

Анна Олещук

ПОЛЬША – РОССИЯ ВОКРУГ ПРОБЛЕМЫ УКРАИНСКОГО ВЫБОРА БЕЗОПАСНОСТИ

В статье проанализированы украинский выбор безопасности и отношение к нему двух соседних государств, их позиция и влияние по европейской интеграции.

Главное внимание сосредоточено на образе современной Украины, вступившей на путь развития независимости. Основными задачами украинской внешней политики стали поиски надежного партнера на международной арене. Стабильным и надежным партнером для Украины в продвижении к европейским ценностям НАТО и ЕС стала Республика Польша, которая всегда поддерживала Украину на пути к европейским ценностям, взяв на себя роль адвоката в укреплении ее суверенитета и независимости. В данной публикации освещаются различные аспекты: от переосмысления трагических событий прошлого двух народов к налаживанию добрососедских отношений, что позволило назвать их «стратегическим партнерством». Российско-украинские отношения, обусловленные сложным историческим прошлым. Основные направления стратегии России обусловлены ее геополитическими амбициями и попытками вернуть себе статус сверхдержавы. Как видим, Украина была отведена роль «посреднической» государства «между и между», между Западом и Востоком, перед выбором безопасности.

Ключевые слова: *евроатлантическая интеграция, Польша, Россия, украинский выбор безопасности, опыт, перспективы, НАТО, Евросоюз, стратегическое партнерство, Запад, многовекторность, политический кризис.*

Anna Oleschuk

POLAND IS RUSSIA AROUND THE PROBLEM OF THE UKRAINIAN CHOICE OF SAFETY

The article analyzes the Ukrainian security selection and the attitude of the two neighbouring states, their position and influence on European integration.

The main attention is focused on the image of modern Ukraine, which embarked on the development of independence. The main objective of Ukrainian foreign policy began searching for reliable partners in the international arena. Stable and reliable partner for Ukraine in promoting European values and the European Union, NATO became the Republic of Poland, which has always supported Ukraine towards European values, assuming the role of advocate to strengthen its sovereignty and independence. Ukrainian-Russian relations were due to complicated past. Main directions of the strategy due to its geopolitical ambitions and attempts to regain superpower status. As we see, Ukraine was given the role of “brokering” state “between and among” between East and West, a choice of safety.

Key words: *Euro-Atlantic integration, Poland, Russia, the Ukrainian security selection, experience, perspective, NATO, the EU, strategic Partnership, West, multi-political crisis.*

Отримано: 3.11.3014